

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

РУДЕНКО Наталя Валентинівна,

кандидат економічних наук, доцент,

Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

У статті розглядаються сучасний стан і тенденції розвитку українського ринку праці в умовах посилення економічної кризи, аналізуються позитивні і негативні наслідки її впливу.

Ключові слова: економічна криза, ринок праці, безробіття, глобалізація

В умовах глобалізації економічного середовища проявилися деякі нові тенденції на українському ринку праці, пов'язані зі світовою економічною кризою. Причому існуюча диспропорційність розвитку економіки України, непослідовність структурних та інституційних реформ, збереження значної частки низькорентабельних виробництв, слабка інноваційна активність підприємств значно ускладнили можливості протидії впливу кризових явищ на сферу праці.

Сучасні тенденції світового розвитку зміщують проблему забезпечення ефективності функціонування ринку праці в коло пріоритетних завдань економічної науки, підносячи його на рівень загальнонаціональної, стратегічно важливої проблеми, розв'язання якої дозволило б Україні претендувати на гідне місце у світовому співтоваристві в якості конкурентоспроможного партнера. Така постановка питання вказує на актуальність даного дослідження та його практичну значущість.

Різні аспекти аналізу ринку праці, зокрема у контексті завдань забезпечення ефективної зайнятості висвітлювалися в численних публікаціях низки провідних авторів, зокрема зарубіжних вчених М. Алле, Р. Дж. Еренберга, М. Портера, Р. С. Смітта, Дж. Ріфкіна, Дж. Стігліца, Я. Тінбергена та російських авторів А. Бузгаліна, В. Варламова, А. Колганова, А. Никифорової й інших. Широке коло загальнотеоретичних питань розвитку ринків праці та регулювання зайнятості в Україні досліджувалося у працях Д. Богині, О. Грішньої, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Ю. Пахомова, І. Петрової, В. Петюха, М. Семикіної, А. Чухна, Л. Шевченко та інших авторів.

Разом з тим, аналіз наукових праць з обраної проблематики свідчить про те, що дотепер дискусійними залишаються питання стосовно специфіки впливу нових глобальних викликів та економічної кризи на визначення сучасних напрямів і тенденцій розвитку національних ринків праці. Саме тому метою статті є дослідження впливу світової економічної кризи на стан та тенденції українського ринку праці, аналіз як позитивних, так і негативних наслідків цього впливу.

Слід зазначити, що вплив світової економічної кризи на наростання кризових явищ у сфері праці проявився, насамперед, через погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, що призвело до скорочення попиту на вітчизняну продукцію. Передусім постраждали будівельна галузь, металургійна і хімічна промисловість, в яких відбулися скорочення виробництва і масові звільнення працівників.

Не менш важливим чинником наростання кризових явищ у сфері праці є повільний і непослідовний хід реформ, збереження значних структурних диспропорцій в економіці, відсутність державної стратегії мінімізації наслідків впливу світової економічної кризи на сферу зайнятості. Це обумовлює наростання негативних наслідків у розвитку ринку праці, пов'язане з неефективним використанням людського капіталу, низькою продуктивністю праці, економією на витратах на технологічне переоснащення виробництва на користь використання дешевої некваліфікованої робочої сили.

Серед основних позитивних і негативних наслідків впливу глобалізації світової економіки та економічної кризи на розвиток національних ринків праці більшість вчених-економістів відзначають:

- посилення тенденцій глобалізації світової економіки обумовлює необхідність забезпечення відповідності розвитку країни вимогам інноваційного суспільства, що передбачає необхідність підвищення конкурентоспроможності робочої сили за рахунок її включення до системи безперервної освіти. З іншого боку, поглиблення міжнародного поділу праці, яке потребує забезпечення відповідності рівня кваліфікації працівників потребам високотехнологічних виробництв, універсалізації їх підготовки, стимулює попит економіки на високоосвічених спеціалістів, які здатні сприймати нові знання;

- важливим аспектом позитивного впливу глобалізації на розвиток національного ринку праці є

можливості залучення кваліфікованої іноземної робочої сили, отримання вітчизняними працівниками, включеними у систему міжнародного розподілу праці, досвіду роботи, удосконалення отриманих знань, що у подальшому сприятиме підвищенню рівня їхньої професійної мобільності на міжнародному ринку праці.

До негативних наслідків впливу глобалізації світової економіки на розвиток національних ринків праці більшість фахівців відносять:

- збереження застарілої структури зайнятості внаслідок можливостей реалізації інтересів економічно розвинених країн у системі міжнародного розподілу праці, невідповідності структурних зрушень в трансформаційних економіках вимогам інноваційних змін, що може призводити до зниження конкурентоспроможності національної економіки та, відповідно, трудового потенціалу країни;
- погіршення якості людського капіталу внаслідок можливого закріплення спеціалізації працівників на виконанні жорстко регламентованих операцій, що дестимулює чиним впливом на їх професійне зростання, можливого відпливу висококваліфікованої робочої сили за кордон, утримання неконкурентної заробітної плати, що обмежує розширене відтворення робочої сили;
- зниження якості стандартів освіти, їх невідповідності вимогам інноваційної економіки, посилення конкурентного тиску з боку зарубіжних освітніх закладів;
- наростання деформаційних змін у професійно-кваліфікаційній структурі робочої сили [1].

Домінування позитивних чи негативних наслідків впливу глобалізації світового суспільства залежить від можливостей національної економіки до високої інноваційної активності, розробки новітніх технологій, підготовки висококваліфікованих кадрів.

Аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку українського ринку праці в умовах світової економічної кризи свідчить про наявність певних негативних наслідків. Вперше за останні 10 років відбулось скорочення обсягів промислового виробництва (за підсумками 2008 року на 3,1% відносно попереднього року, за підсумками січня 2009 — на 34,1% відповідно) [2]. Наростання негативних очікувань з боку виробників, проявилось через скорочення обсягів загальної потреби у робочій силі, заявленої підприємствами усіх форм власності. Зокрема, у січні-вересні 2008 року, порівняно з аналогічним періодом минулого року, спостерігалось скорочення кількості вакантних робочих місць на 6,9%, причому у найбільшій мірі це стосувалося підприємств державної (на 9,7%) та приватної (на 6,8%) форм власності. За видами економічної діяльності найбільш суттєво скоротилась потреба підприємств добувної промисловості (на 34,2%) та у сфері операцій з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та надання послуг підприємствам (на 18,5%), будівництві (на 16,4%).

Кількість зареєстрованих безробітних зросла з 538,2 тис. осіб на кінець вересня 2008 р. до 876,2 тис. осіб на кінець грудня 2008 р. Це збільшення свідчить не стільки про сезонні коливання безробіття, скільки про збільшення чисельності незайнятого населення у зв'язку із скороченням обсягів виробництва, зростання числа звільнених за власним бажанням [3]. Про поповнення числа безробітних за рахунок припливу нових контингентів незайнятого населення свідчить зміна середнього розміру допомоги по безробіттю за місяць, у грудні — 571,07 грн., що на 4,1% більше порівняно з попереднім місяцем та на 68,3% порівняно з груднем 2007 р. [4].

Існування негативних очікувань на ринку праці з боку споживачів послуг служби зайнятості проявилось через збільшення рівня працевлаштування незайнятого населення на посади службовців та на місця, які не потребують спеціальної підготовки (на 3,3%). Загалом це відбувалось, не зважаючи на зменшення рівня працевлаштування на робітничі місця (на 2,9%), що може бути пояснено, насамперед, невідповідністю професійних вимог та наявної кваліфікації з боку роботодавців та пошукувачів. У регіональному розрізі рівень працевлаштування у найбільшій мірі збільшився у Луганській, Львівській та Рівненській областях (майже на 3%), тоді як у Житомирській та Харківській областях він, відповідно, знизився на 4%.

Разом з тим, хоча рівень зняття з обліку без працевлаштування у цілому по економіці знизився на 18,7%, це зниження свідчить, скоріше, про намагання незайнятого населення зайняти вакантні посади з урахуванням можливостей загострення негативних тенденцій розвитку ринку праці. Регіональна диференціація рівнів зняття з обліку без працевлаштування (від 28-відсоткового зниження у Черкаській області до 13,9 в.п. у Одеській області) свідчить про різні можливості забезпечення працевлаштування, які формуються в залежності від стану економічного розвитку регіонів.

Посилення негативних тенденцій розвитку ринку праці у другій половині 2008 року, обумовлених впливом структурної кризи в економіці України створило нестабільну ситуацію на ринку праці. Проте, за даними моніторингу, який проводить Державна служба зайнятості, ця ситуація починає дещо вирівнюватися. У січні-серпні 2009 року відзначалось уповільнення темпів зростання кількості зареєстрованих людей. Чисельність осіб, які перебували на обліку в державній службі зайнятості ста-

ном на 1 липня 2009 року становила 658,5 тис. осіб і порівняно з даними на 1 січня 2009 року скоротилася на 242,1 тис. осіб. У тому числі чисельність осіб, які відповідно до чинного законодавства отримували допомогу по безробіттю знизилася з 670,9 тис. осіб на початок року до 500,7 тис. осіб станом на початок липня(див. таблицю 1).

Зареєстроване безробіття у 2009 році (на кінець звітної періоду)

	Кількість зареєстрованих безробітних			Середній розмір допомоги за місяць, гривень
	тис. осіб		у % до населення працездатного віку	
	Всього	з них отримують допомогу по безробіттю		
Січень	900,6	670,9	3,2	604,42
Лютий	906,1	657,2	3,2	610,44
Березень	879,0	627,4	3,1	604,16
Квітень	808,8	579,3	2,9	612,22
Травень	736,3	544,7	2,6	619,68
Червень	658,5	500,7	2,4	622,44
Липень	606,9	483,4	2,2	632,10
Серпень	569,6	456,5	2,0	645,45

Держкомстат України, 1998-2009 www.ukrstat.gov.ua Дата останньої модифікації: 16/09/2009

Крім того, зменшилися темпи скорочення кількості вакансій. Якщо в кінці 2008 року кількість вакансій, заявлених працедавцями в службу зайнятості, щодня скорочувалася в середньому на 2 тисячі, то в другій половині січня 2009 року — вже на 500 одиниць, а зараз щоденна кількість вакансій практично не змінюється [5].

Необхідно зазначити, що поліпшенню показників статистичної звітності щодо вивільнення працівників внаслідок структурної кризи сприяла практика використання адміністрацією підприємства можливості надання вимушених відпусток без збереження заробітної плати з метою стимулювання звільнень за власним бажанням натомість вивільнення з економічних причин.

Водночас, фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття прийнято постанову щодо профілактичних заходів, направлених на недопущення масового безробіття. Фондом запропоновано підприємствам не звільняти співробітників, а тимчасово на півроку переводити їх на іншу роботу із збереженням за ними попереднього місця, або ж проводити їх професійну перепідготовку. При цьому фонд буде компенсувати роботодавцю частину витрат в розмірі мінімальної заробітної плати (до 1 квітня — 605 грн.) [6], сум страхових внесків до фондів соціального страхування, а також оплати 5 днів тимчасової непрацездатності.

Разом з тим, в цілому ситуація на ринку праці залишається напруженою. На початку квітня поточного року на обліку в центрах зайнятості перебували 879,0 тисяч осіб, не зайнятих трудовою діяльністю, для яких в наявності було всього близько 85 тис. вільних робочих місць. Тобто на кожну вакансію претендувало 11 людей (для порівняння: на початку квітня 2008 року — 4 людини). А в ряді регіонів ця цифра набагато вища: у Вінницькій області — 39, в Івано-Франківській і Хмельницькій областях — 48, а в Черкаській області — 77 осіб.[7] Прогнозується, що рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці, в 2009 році сягне 8,5-9,5% економічно активного населення. 13 січня 2009 року в Україні вступив в силу Антикризисний закон, норми якого спрямовані на забезпечення збереження кадрового потенціалу підприємств, недопущення зростання рівня безробіття і який також визначив джерела для покриття дефіциту бюджету страхового Фонду на випадок безробіття в 2009-2010 роках. Новий Антикризисний закон ввів також таке нове поняття, як загальнодержавні оплачувані громадські роботи: будівництво і реконструкція спортивної, транспортної, медичної і туристичної інфраструктури, зокрема в рамках підготовки до Євро-2012.

Загалом, серед основних негативних тенденцій на ринку праці в Україні слід відзначити:

- поступове наростання деформаційних змін у структурі попиту на робочу силу, обумовлених впливом економічної кризи, скороченням обсягів вітчизняного виробництва;
- звуження можливостей створення нових робочих місць;
- посилення напруженості на ринку праці у зв'язку із скороченням обсягів вакансій.

З метою мінімізації негативного впливу економічної кризи на розвиток ринку праці в Україні

необхідно створити умови для макроекономічної стабілізації та реалізувати наступні заходи:

- розробити та впровадити науково-обґрунтовану протекціоністську політику захисту національних товаровиробників з урахуванням умов вступу до СОТ;
- сприяти створенню конкурентоспроможних робочих місць шляхом стимулювання розвитку національних конкурентоспроможних підприємств, підвищення продуктивності праці;
- стимулювати роботодавців до працевлаштування молоді та надання достовірної й доступної інформації про робочі місця;
- розробляти прогнози і здійснювати моніторинг ринку праці з метою підвищення якості освітніх систем;
- удосконалити державну регуляторну політику, сформувати стабільну нормативно-правову базу розвитку сфери праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лісогор Л. Виклики та ризики ринку праці України // Соціальна політика. – 2008. – № 8.
2. Проект Закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи для суб'єктів господарської діяльності №3429, прийнятий Верховною Радою в першому читанні 13.01.2009.
3. Зареєстроване безробіття у 2008 році. Дані Державного комітету статистики // www.ukrstat.gov.ua/operativ2008/tr
4. Про соціально-економічне становище України за січень-липень 2009 року. Державний комітет статистики України. С. 7-25 // www.ukrstat.gov.ua
5. Галицький В. Головне завдання – попередити подальше погіршення ситуації // <http://www.dcz.gov.ua>
6. Моніторинг антикризових заходів та механізми подолання фінансово-економічної кризи І квартал 2009 року http://uf.org.ua/additional/9410574_Antikr%20monit%20obnovl%201%20kv%202009.pdf
7. Безробіття в Україні: вихід є (19.02.2009) // <http://www.liga.net>

Руденко Н. В. Влияние мирового экономического кризиса на развитие рынка труда в Украине / Институт международных отношений Национального авиационного университета.

В статье рассматриваются современное состояние и тенденции развития украинского рынка труда в условиях усиления экономического кризиса, анализируются положительные и отрицательные последствия его воздействия.

Ключевые слова: экономический кризис, рынок труда, безработица, глобализация.

Rudenko N. The influence of the global economic crisis on labor market development in Ukraine / Institute of International Relations National Aviation University.

The current situation and development tendency of the Ukrainian market of labor under the conditions of strengthening of economic crisis and also the positive and negative consequences of the crisis influence are reviewed in the article.

Keywords: economic crisis, the labor market, unemployment, economic crisis, the labor market, unemployment, and globalization.